

ПРЕДИСЛОВИЕ

Богатый памятниками каменного века бассейна оз. Крятуонас (Швянчёнский р-н) неслучайно привлек внимание археологов. Уже самые первые археологические исследования, проведенные в 1977 г., показали, что в этом районе сосредоточены уникальные памятники. Во время дальнейших исследований под руководством автора данной книги выявлена древняя культура жителей северо-восточной части Литвы. Еще совсем недавно мы почти ничего не могли сказать о каменном веке на этой территории Литвы, поскольку более-менее были исследованы лишь ранние городища периода культуры штрихованной керамики. Мало было известно и о нарвской культуре. Исследования памятников позволили глубже понять роль нарвской культуры в этнической истории Восточной Прибалтики. В представленной нами работе рассматривается материал только четырех памятников (Крятуонас 1А, Крятуонас 1Б, Жямайтишке 1, Жямайтишке 2). Исследования позволяют автору проследить этапы культурно-этнической истории на территории северо-востока Литвы.

Во вводной части указывается, что племена северо-восточной части нарвской культуры сыграли важную роль в формировании балтской культуры, о чем свидетельствуют несомненные ее связи с хронологически более поздней культурой штрихованной керамики, в которой просматриваются корни литовских племен. Работа хорошо иллюстрирована.

Особое внимание уделено нарвской керамике — ранней и поздней. Выявлены общие признаки и особенности поздненарвской культуры на территории Восточной Литвы, описана керамика гребенчато-ямочной и шнуровой культур и указано ее место в материале каменного века Восточной Прибалтики (глава I).

Анализ кремневых, костяных и роговых изделий позволил автору осветить хозяйственную деятельность жителей в среднем и позднем неолите, воссоздать планировку поселений, расположение строительных сооружений, укрепления, а также другие вопросы (глава II).

Особый интерес представляет попытка автора осветить духовный мир неолитических жителей у оз. Крятуонас. Во время исследований собран был многочисленный и уникальный материал, проливающий свет на этот вопрос. Среди находок подвески разных форм из кости и янтаря, орнаментированные костяные наконечники, зоо- и атропоморфные фигурки. Предметы изобразительного искусства передают различные бытовые сцены. О духовном мире жителей у оз. Крятуонас можно частично судить и по обнаруженным в поселении Крятуонас 1Б грунтовыми могилам. Захоронение на территории поселения или в жилом помещении — обычное явление того времени. И упомянутые погребения не составляют исключения. Интересно, что среди грунтовых захоронений обнаружено и одно захоронение в урне. Это одно из самых ранних захоронений, которое автор связывает с завершающим этапом существования культуры шнуровой керамики (глава III).

При решении культурно-этнических вопросов автор ссылается в основном на нарвскую керамику. Он указывает на своеобразие нарвской культуры как среднего, так и позднего неолита, на особенности, отличающие ее от керамики соседних территорий нарвской культуры, на связи между культурами гребенчато-ямочной и шнуровой керамики, а также на культуру шаровидных амфор, сферы их влияния. Исследованные поселения автор относит к северо-восточной группе нарвской культуры (глава IV).

Учитывая важность памятников и их уникальность, хотелось, чтобы результаты исследований памятников оз. Крятуонас были доступны более широкому кругу исследователей каменного века, а не только узкому кругу специалистов. Монографией могут пользоваться студенты, а также все лица, интересующиеся древнейшей историей Литвы.

Р. Волкайте-Куликаускаене

PRATARMĖ

Turtingos akmens amžiaus paminklų Kretuono ežero baseino apylinkės (Svenčionių raj.) patraukė archeologų dėmesį. Jau 1977 m. pradėti tyrimai parodė, jog čia aptiktas unikalus paminklas. Tolesni kasinėjimai, kuriems vadovavo šio darbo autorius, plačiai atskleidė senųjų laikų šiaurės rytų Lietuvos gyventojų kultūrą. Jie dar svarbesni todėl, kad taip neseniai, nagrinėdami Lietuvos akmens amžių, beveik nieko negalėjome pasakyti apie Lietuvos sritį, geriausiai pažįstamą tik iš vėlesnių brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalnių tyrinėjimų. Nežinojome plačiau ir apie šios srities akmens amžiaus Narvos kultūrą, kuri ryškiai atskleidė Kretuono gyvenvietėse. Tiesa, šiame darbe iš 8 tyrinėtų objektų (iš viso priskaičiuojama 18) panagrinėta tik kelių gyvenviečių (Kretuonas 1A, Kretuonas 1B, Žemaitiškė 1, Žemaitiškė 2) medžiaga, bet jau ir ji leido autoriui pasekti akmens amžiaus kultūrinės ir etninės istorijos etapus šiaurės rytų Lietuvoje.

Bene daugiausia dėmesio autorius sutelkė į keramiką, kurios išskirtos dvi grupės: ankstyvoji ir vėlyvoji. O tai savo ruožtu leido išryškinti bendrus vėlyvosios Narvos kultūros keramikos bruožus, ypač būdingus rytų Lietuvai. Apžvelgiama ir virvelinė bei duobelinė šukinė keramika, nurodoma jos vieta Rytų Pabaltijo medžiagoje. II skyriuje smulkiai išnagrinėti gausūs titnago, kaulo bei rago dirbiniai leido autoriui pažvelgti į vidurinio ir vėlyvojo neolito ūkinį kretuoniškių gyvenimą. Sistemingi tyrinėjimai padėjo atkurti buvusį gyvenvietės išplanavimą, pastatų išsidėstymą, įtvirtinimus ir kitus svarbius klausimus.

Ypač patraukia dėmesį III skyrius, kuriame autorius stengiasi atskleisti kretuoniškių dvasinį pasaulį. Apie tai kasinėjant sukaupta iš tiesų daug ir unikali medžiaga. Tai įvairių formų kauliniai, gintariniai kabučiai, nuostabiai nugalūdiniai ornamentuoti kauliniai smeigtukai,

zoomorfinės ir antropomorfinės figūrėlės. Nemaža ir vaizduojamojo meno pavyzdžių: ant pavienių dirbinių pasitaiko ištisų scenų. Dvasinio pasaulio sampratą iš dalies nušviečia ir aptikti 6 to paties laikotarpio griautiniai kapai. Mirusiųjų laidojimas gyvenvietės ar net pastato teritorijoje — įprastas to meto reiškinys; kretuoniškiai čia nėra išimtis. Įdomu, kad, be griautinių, aptiktas ir vienas degintinis kapas urnoje. Tai būtų vienas ankstyviausių deginimo pavyzdžių, kurį autorius sieja su virvelinės keramikos kultūra.

IV, paskutinis, skyrius skirtas kultūriniam-etniniams klausimams. Čia autorius daugiausia remiasi narviška keramika plačiame Narvos kultūros paplitimo fone. Nurodomi tiek vidurinio, tiek vėlyvojo neolito narviškos kultūros savitumai, jos skiriamieji bruožai, išryškinamos šukinės duobelinės, virvelinės ir net rutulinės keramikos kultūrų ryšiai bei įtakos sferos. Darbe nagrinėtas gyvenvietes autorius skiria šiaurės rytų Narvos kultūros sričiai. Daroma išvada, jog šiaurės rytų Lietuvos dalies narviška kultūra suvaidino nemažą vaidmenį formuojantis baltų kultūrai. Tai rodytų neabejotini jos ryšiai su chronologiškai vėlesne brūkšniuotosios keramikos kultūra, kurioje ieškoma lietuvių šaknų. Gausios iliustracijos papildo ne tik radinių analizę, bet ir daromas išvadas.

Atsižvelgiant į paminklo svarbą ir unikalumą, norėta, kad Kretuono gyvenviečių kasinėjimo rezultatai būtų prieinami platesniam akmens amžiaus tyrinėtojų ratui. Todėl, naudodamasis galimybe, autorius darbą skelbia rusiškai ir prideda plačią reziumę anglų kalba. Tačiau knyga skiriama ne vien siauro profilio specialistams. Ja plačiai naudosis studentai ir visi, ką domina pati seniausia Lietuvos istorija.

Regina Volkaitė-Kulikauskienė